

Izvor: A. Tischbein, Pazin, 1842.

KATEDRA ČAKAVSKOG SABORA ZA POVIJEST ISTRE DRŽAVNI ARHIV U PAZINU

pozivaju Vas na

50. znanstveni skup *Pazinski memorijal*

na temu

GRAD PAZIN U PROŠLOSTI I SADAŠNJOSTI

u povodu

1040. obljetnice prvog spomena Pazina u pisanim vrelima i
80. obljetnice Pazinskih odluka o sjedinjenu Istre s domovinom
Hrvatskom

koji će se održati u petak, 22. rujna 2023.
u Spomen domu Pazin / Dvorana Istra
s početkom u 9 sati

DRŽAVNI
ARHIV
U PAZINU

Upravni odjel za
kulturu i razvoj
društvenog života
i sporta

PROGRAM

- 9.00 – 9.15 Otvorenje skupa i pozdravni govori
- **Galiano Labinjan**, predsjednik Skupštine Katedre
 - **Mirela Mrak Kliman**, ravnateljica Državnog arhiva u Pazinu
 - **prof. dr. sc. Robert Matijašić**, predsjednik Čakavskog sabora
 - **Suzana Jašić**, gradonačelnica Grada Pazina
 - **Vladimir Torbica**, pročelnik Upravnog odjela za kulturu i zavičajnost Istarske županije

PRVI DIO

Moderatori: Mirela Mrak Kliman i Josip Šiklič

OBLJETNICE

- 9.15 – 9.30 **Marija Ivetić**: Pedeset Pazinskih memorijala i predstavljanje zbornika Pazinski memorijal 34-35.

GRAD PAZIN U PROŠLOSTI I SADAŠNJOSTI

- 9.30 – 9.45 **Klara Buršić –Matijašić**: Pazin i Pazinština prije povijesti
- 9.45 –10.00 **Robert Matijašić**: Pazin i Pazinština u antici. Prolegomena reviziji arheoloških i povijesnih podataka
- 10.00 –10.15 **Josip Banić**: „Castrum Pisinum“ između porečkih biskupa i akvilejskih patrijarha (X.–XIII. stoljeće)
- 10.15 –10.30 **Maja Čutić Gorup**: Pazinska knežija u izvješćima biskupa Svetoj Stolici
- 10.30 –10.45 **Elvis Orbanić**: Pazinski kler u XVIII. stoljeću: imena i službe
- 10.45 –11.00 **Marko Jelenić**: Agrarna i klimatska kretanja u Pazinu prema dokumentima Franciskanskog katastra u drugom i trećem desetljeću XIX. stoljeća
- 11.00 – 11.15 Stanka za kavu

DRUGI DIO

Moderatorice: Marija Ivetić i Maja Milovan

- 11.15 – 11.30 **Jakov Jelinčić**: Bolesti i uzroci smrti od 1812. do 1847. godine u župi Pazin
- 11.30 – 11.45 **Iva Kolić**: Primaljska služba u Pazinu koncem XIX. stoljeća
- 11.45 – 12.00 **Gordana Kliman Grabar**: Prvi svjetski rat: Studija slučajeva uzroka smrti, bolesti i vrsta ozljeda austrougarskih vojnika iz Pazina
- 12.00 – 12.15 **Davor Mandić**: Istra u rujnu i listopadu 1943. O objavljenim i zaboravljenim istinama, o selektivnom pamćenju
- 12.15 – 12.30 **Vedran Dukovski**: Rommelova ofanziva 1943.
- 12.30 – 12.45 **Josip Šiklić**: Neka obilježja stanovništva Grada Pazina od XVI. st. do 2021. godine
- 12.45 – 13.00 **Alida Perkov**: Pazinsko gospodarstvo kroz vrijeme
- 13.00 – 13.15 Rasprava
- 13.15 – 14.30 Stanka za ručak (Hotel Lovac Pazin)

TREĆI DIO

Moderatorice: Emina Svilar i Maja Zidarić Pilat

- 14.30–14.45 **Stipan Trogrlić**: Visoka teološka škola u Pazinu (1955.–1965.) – prva visokoškolska ustanova u Pazinu
- 14.45–15.00 **Željko Bistrović**: Novi pogledi na kasnogotičkog istarskog slikara Ivana iz Kastva
- 15.00 –15.15 **Emina Svilar**: Franjevački samostan u Pazinu kroz stoljeća
- 15.15 –15.30 **Vlasta Zajec**: Štukomramorni oltari u župnoj crkvi sv. Nikole u Pazinu
- 15.30 –15.45 **Slaven Bertoša**: Crtice iz prošlosti sela Bertoši
- 15.45–16.00 Stanka

- 16.00–16.15 **Josip Orbanić:** Željeznička postaja Pazin - graditeljska, tehnička i kulturna baština
- 16.15–16.30 **Teodora Fonović Cvijanović:** O jeziku pazinskih izdanja novina „Pučki prijatelj“
- 16.30–16.45 **Noel Šuran:** Iz druge perspektive: O tradicijskoj glazbi Lindarštine od pedesetih godina 20. stoljeća na ovamo
- 16.45–17.15 Rasprava
- Zaključna rasprava i zatvaranje skupa

red. prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Filozofski fakultet
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
slaven.bertosa@unipu.hr

Crstice iz prošlosti sela Bertoši

U radu je autor obradio poznate fragmente o selu Bertoši (424 m n/v), koje se nalazi 2 km južno od Pazina, u središnjoj Istri. Već dugo vremena selu Bertoši u administrativnom smislu pripada niza okolnih zaselaka na tom području pa prema posljednjem popisu stanovništva iz 2021. u njima obitavaju čak 402 stanovnika, no u samome naselju tek ih je nekolicina. I ono je, naime, nakon Drugog svjetskog rata, a posebice posljednjih tridesetak godina, bilo podložno snažnoj depopulaciji. Poznato je da je okolica mjesta bila naseljena još u prapovijesti, o čemu svjedoče podaci o ostacima gradine na brdu Gradišće (Castellier dei Bertossi, 462 m), koje je istraživao Antonio Covaz (1820.-1898.), istaknuti pazinski i istarski polihistor i političar te veliki ljubitelj zavičajne povijesti. Smatra se da su Bertoše osnovali kolonisti koje je sredinom XVI. stoljeća iz Furlanije dovela mletačka obitelj Mosconi koja je tada upravljala Pazinskom knežijom. Na području grada Gemone u Furlaniji, pokraj Osoppa, i danas postoji Villa Bertossi. U drugom dijelu priloga autor piše o poznatim osobama koje su rodom ili podrijetlom bile iz sela Bertoši, a radi se o pripadnicima njegove uže i šire obitelji.

dr. sc. Željko Bistrović

Ministarstvo kulture, Konzervatorski odjel u Rijeci
zeljko.bistrovic@gmail.com

Novi pogledi na kasnogotičkog istarskog slikara Ivana iz Kastva

Poznavanje kasnogotičke slikarske produkcije Istre temelji se na radovima Branka Fučića. Središnji dio njegovog znanstvenog istraživanja su kasnogotički slikari Vincent i Ivan iz Kastva te hipotetski Šareni majstor. Ovome potonjemu ime je dao upravo Fučić. On je i Ivana iz Kastva uključio u hrvatsku (i slovensku) povijest umjetnosti, interpretirajući slabo sačuvane natpise u crkvi Sv. Trojstva u Hrastovlju. Ujedno je Fučić proučio i grafičke predloške koje su koristili istarski kasnogotički slikari, posebno se zabavivši Biblijom pauperum te Majstorom sa svicima. Također je morelijanskom analizom razdvojio ruke troje slikara koji su slikali u crkvi Sv. Marije na Škrilinah kod Berma, kao Majstora Plesa mrtvacu, Majstora poklonstva kraljeva i Majstora Pasije. Zatim je kao moguće ishodište formiranja kastavskih slikara pretpostavio radionicu koja je oslikala svetište crkve Sv. Nikole u Pazinu te radionicu blisku majstoru Bolfgangu koja je oslikala kapelu Sv. Trojstva u Žminju.

U međuvremenu su se neke od premisa na kojima su počivali Fučićevi zaključci promijenili. Ciklus zidnih slika u Božjem Polju, umjesto Šarenom majstoru približen je radionici Ivana iz Kastva. Mlađi sloj zidnih slika u Sv. Roku u Roču, kao i zidne slike u crkvi Sv. Jakova u Barbanu također su čvršće približene Ivanovoj radionici. Istražene su zidne slike u kapeli Sv. Antuna u Jurjenićima (Jurčićima) podno Kastva, a otkrivene su i zidne slike u župnim crkvama Sv. Kuzme i Damjana u Fažani, te Sv. Bartola u Roču, koje se također mogu pripisati Ivanovoj radionici. Uz već otprije poznate slike u Hrastovlju, Gradišću pri Divači i Podpeči one čine

Prof. dr. sc. Klara Buršić-Matijašić

Filozofski fakultet
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
kbursic@unipu.hr

Pazin i Pazinština prije povijesti

Pazinština obuhvaća središnji dio Istre i čini zasebnu prirodno-kulturološku cjelinu Poluotoka. U takvom okruženju nalazimo najranije tragove čovjekovog prisustva zabilježene u prvom redu terenskim pregledima, a manje istraživačkim kampanjama. Prva zanimanja za prapovijest Pazinštine sežu u 19. st. istraživanjima Karla Mosera u Bermu. Najveći broj lokaliteta čine ostaci prapovijesnih naselja, mahom na uzvisinama u kojima prepoznajemo život na Pazinštini tijekom posljednja dva tisućljeća prije Krista. Iako brojčano manje zastupljena no u drugim dijelovima Istre, nalazišta koja najčešće nazivamo gradinama, odaju kakav je bio život prije početka povijesti.

doc. dr. sc. Maja Čutić Gorup

Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet
Odsjek za povijest
mcutic@ffri.uniri.hr

Pazinska knežija u izvješćima biskupa Svetoj Stolici

Autorica u svom izlaganju govori o crkvenim prilikama u Pazinskoj knežiji u drugoj polovici 16. i početkom 17. stoljeća na temelju izvješća pićanskih, porečkih i pulskih biskupa Svetoj Stolici. Prema izvješćima biskupa i korespondenciji između djelatnika i suradnika uraške tiskare najvažniji razlog povezivanja određenih svećenika i plemića Knežije s reformatorskim krugom u uraškoj tiskari bila je potreba za liturgijskim knjigama na narodnom jeziku. Prema izvješćima pićanskih, porečkih i pulskih biskupa Svetoj Stolici možemo zaključiti da je katolička konfesionalizacija u Pazinskoj knežiji u drugoj polovici 16. stoljeća obuhvaćala katoličku reformu u duhu tridentinske obnove koju su provodili biskupi, kao i protureformacijske mjere austrijskih nadvojvoda. Početkom 17. stoljeća prema izvješćima biskupa u biskupijama više nema „heretika“ jer su u suzbijanju „hereze“ Crkvi pomogle svjetovne vlasti progonima onih stanovnika koji su ustrajali u „krivovjerju“.

doc. dr. sc. Teodora Fonović Cvijanović

Filozofski fakultet
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
tfonov@unipu.hr

O jeziku pazinskih izdanja lista Pučki prijatelj

Glasila na hrvatskome jeziku u Istri u 19. i 20. stoljeću imala su važnu ulogu u promidžbi preporodnih ideja i u opismenjivanju stanovništva te su važan izvor za proučavanje statusa hrvatskoga jezika na tome području. U radu ukazujemo na teme koje se dotiču položaja hrvatskoga jezika u administraciji, školama i crkvi, potalijančivanja imena, prezimena, toponima te krematona u listu *Pučki prijatelj* koji je pokrenuo biskup A. Mahnič 1899. godine. Izlazio je različitim intenzitetom najprije u Krku (1899. – 1911.), zatim u Pazinu (1911. – 1920.) te na koncu, nakon uništenja tiskare u Pazinu, u Trstu (1920. – 1922. i 1924. – 1928.). Također analiziramo jezik kojim su pisana pazinska izdanja lista te ga uspoređujemo s rješenjima propisanim u tadašnjim normativnim priručnicima.

dr. sc. Vedran Dukovski

Državni arhiv u Pazinu

vedrandukovski@gmail.com

Rommelova ofanziva 1943.

Rommelova ofanziva, nazvana po njemačkom feldmaršalu Erwinu Rommelu, termin je koji se odnosi na dvije vojne operacije njemačkih snaga provedenih na području Istre tijekom jeseni 1943. Operacija „Istra“ (*Operation Istrien*) i Operacija „Prolom oblaka“ (*Operation Wolkenbruch*) trajale su od 25. rujna 1943. do 20. listopada 1943., odnosno od 21. listopada do 12. studenoga 1943. s ciljem uspostave kontrole nad širim područjem Trsta, Pule i Rijeke te slamanja Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP). Operacije su izvedene u sklopu veće vojne operacije „Osovina“ (*Operation Fall Achse*) u kojoj su njemačke postrojbe nakon kapitulacije Italije trebale razoružati talijansku vojsku i zauzeti područja na Mediteranu koja je do tada kontrolirala Italija. Sam naziv „Rommelova ofanziva“ neformalan je razgovorni naziv navedenih operacija, vjerojatno nastao u narodu ili među pripadnicima NOP-a, s obzirom da je Rommel tada bio zapovjednik Grupe armija B, ali i najistaknutiji njemački zapovjednik na tom području. Prema tome, i operacije (raštrelamenti) njemačke vojske i fašističkih postrojbi izvedene nakon 21. studenoga 1943., nakon što je Rommela na mjestu zapovjednika talijanskog bojišta zamijenio feldmaršal Albert Kesselring ostale su zapamćene kao „Rommelova ofanziva“. Stoga će u radu biti prikazan okvir djelovanja njemačke vojske tijekom i nakon Rommelovog zapovjedništva nad talijanskim bojištem, odnosno djelovanja udruženih njemačkih i fašističkih snaga na području Istre.

Gordana Kliman Grabar, mag. hist.

MUP RH, PU istarska
gkliman@gmail.com

Prvi svjetski rat: Studija slučajeva uzroka smrti, bolesti i vrsta ozljeda austrougarskih vojnika iz Pazina

Prvi svjetski rat ishodilo je značajnim stopama ratnih gubitaka, pri čemu su oboljenja i ranjavanja vojnika bila posljedica kompleksnih čimbenika uvjetovanih fazama rata, uvjetima na bojištu, resursima i dostupnoj medicinskoj skrbi. Unatoč napretku medicine toga doba, ograničeni terapijski pristupi za liječenje infekcija, uz istodobno visoku učestalost infektivnih patologija dodatno su produbili već iznimno složenu situaciju. Analiza arhivske građe "Vijesti o ranjenima i bolesnima / Nachrichten über Verwundete und Kranke", pružila je uvid u etiologiju smrtnih ishoda, te detalje o različitim tipovima ozljeda i oboljenja austrougarskih vojnika iz Pazina, koji su pretežito djelovali na ruskome i talijanskome bojištu. Iako je tijekom trajanja rata broj ranjenih i bolesnih vojnika gotovo izjednačen, smrtnost zbog bolesti (69 %) premašila je smrtnost uzrokovanu ozljedama (31 %). Analiza je pokazala da su vodeći uzroci smrti bili tuberkuloza i upala pluća, potom bronhitis, opstrukcija crijeva, te tifus i ospice. Povrede su najčešće rezultirale smrtnim ishodom kod strijelnih ozljeda vitalnih dijelova tijela (glave, prsnoga koša i trbuha), te donjih ekstremiteta, najvjerojatnije uslijed teških trauma, sekundarnih infekcija ili iskrvarenja. Od izoliranih ozljeda izdvajaju se strijelne rane pojedinačnih prstiju ruku. Posebno su zanimljive varijacije među različitim vojnim postrojbama. Primjerice, vojnici u lovačkim i pješačkim pukovnijama češće su bili klasificirani kao ranjeni nego bolesni, dok su vojnici u mornarici i logističkim postrojbama češće tražili liječenje zbog bolesti nego zbog ozljeda.

983 - 7 mai Junij

Reverendissimi patris (ambrosii) et dicit hoc prodigium.

de curia parochialis sublimitis et concordant

Quod tunc fignatur la
nat ut dicitur in 1
capitulum 1. epist.

mr. sc. Jakov Jelinčić

Pazin

jakov.jelincic@gmail.com

Bolesti i uzroci smrti od 1812. do 1847 godine u župi Pazin

Župa Pazin jedna je od onih koje imaju dobro sačuvane matične knjige. Maticе krštenih i vjenčanih sežu u konac XVI. stoljeća (krštenih u 1582., a vjenčanih u 1597.), dok početak najstarije knjige umrlih seže u 1655. godinu. Autor ovog izlaganja govorio je na prošlom Memorijalu o podacima u matici umrlih od 1655. do 1715. godine. Predvidio je za ovu godinu govoriti o knjizi umrlih od 1716. do 1776., ali je iz objektivnih razloga uzeo za temu 'Bolesti i uzroci smrti od 1812. do 1847 godine', preskočivši one iz 1716. do 1776. i 1777. do 1812. Autor će govoriti o bolestima i uzrocima smrti, posebno se osvrćući na razne epidemije i na visoku starosnu dob nekih umrlih (osamdeset i više godina), kao i na veliku smrtnost djece.

crum, deformati et cadaveris dignissime. Cuius dignis pabula-
nombis augetur in pignoris ubertate pignore dicitur pabula nomen-
nium Metena, Reluam, Regimonia, Turon q. de sup. p. f. a. n. e.
nime et illa de Cerana, et Cetera p. n. i. M. d. e. l. e. m. e. u. e. u. d. a. n. g. e.
leu abugant laquei et S. R. u. i. n. o. n. i. q. u. a. n. t. a. d. i. p. o. n. i. s. u. e. p. a. r. e. n. t.
et de domo est anothus amercionis S. i. l. o. c. q. u. i. d. i. c. i. t. d. u. o. c. a. b. e. l.
la, et dicitur cu omib. p. m. e. r. i. t. i. s. s. u. i. s. et sepelitur ad p. d. i. c. t. u. m.
in p. m. e. r. i. t. i. s. nec no v. l. l. e. s. T. e. m. i. s. C. o. m. p. e. t. N. o. m. i. n. e. p. a. r. t. i. s. S. q. u. a. n. t.
q. d. e. u. i. t. a. b. e. p. u. l. c. a. n. t. i. b. M. e. l. o. d. i. n. a. S. e. n. a. n. o. n. i. b. M. o. n. t. b. p. l. a. n. t. i. c. h.
v. l. l. e. s. cu omib. v. l. l. e. s. m. e. l. o. d. i. b. v. l. l. e. s. m. e. l. o. d. i. b. q. u. o. d. d. i. c. i. t. e. r. n. o. m. i. n. e. p. a. r.
font. leu i. p. a. r. t. i. s. l. o. c. p. a. r. t. i. m. e. n. t. i. s. c. y. l. i. p. a. n. t. i. s. p. e. n. a. h. e. d. e. r. p. e. r. h. e. r. e. t.
et p. a. p. t. e. c. o. m. m. u. n. i. t. e. d. i. c. i. t. e. p. o. p. u. l. u. s. s. u. i. t. q. u. i. s. u. e. l. l. e. n. t. e. e. t. c. o. n. d. e. m. u. n.
q. m. a. p. i. n. a. n. t. d. e. m. i. s. s. u. b. t. e. n. t. u. r. u. t. n. u. l. l. u. s. d. u. x. p. a. r. t. i. m. e. n. t. a. S. u. b. i. p. e. t. e. p. s.
S. a. n. t. i. s. C. o. n. e. S. i. c. i. l. i. a. n. t. n. u. l. l. e. q. u. i. s. i. g. n. i. m. i. s. m. a. p. n. a. u. t. p. a. r. t. i. s. p. e.
na p. a. r. t. i. m. p. u. l. t. i. s. u. a. q. u. i. s. u. e. l. l. e. n. t. e. d. e. o. m. i. b. p. a. d. i. c. t. i. s. r. e. b. u. s. m. e. l. o. d. i. b.
temp. nec ad n. l. l. e. s. p. l. a. c. i. t. a. h. e. m. o. d. i. s. l. a. p. t. a. r. e. m. e. d. i. c. i. n. e. p. a. r. t. i. m.
et. v. l. l. e. s. q. u. i. c. o. n. d. e. m. u. n. i. t. e. v. l. l. e. n. t. i. s. i. n. a. d. u. c. t. o. r.

183 - 7. mai / junij

R. 1830 5. Aquilegiæ ecclesie (conuocatis; et dicit hoc yndulgē.
et multis ymaginibus subscrupti et corroborati

A. 1830 5. Aquilegiæ ecclesie (conuocatis; et dicit hoc yndulgē.
et multis ymaginibus subscrupti et corroborati

Quis tunc fungatur lo
nat est Pariter oia p
ha: vult q. opulē m

83

Iva Kolić

Katedra Čakavskog sabora Barban
ivak1711@gmail.com

Primaljska služba u Pazinu koncem XIX. stoljeća

Temi primaljstva pristupa se iz perspektive matičnih knjiga krštenih, a u središtu razmatranja je Pazin u periodu od 1881. do 1900. Kao što je prethodno istraživanje, predstavljano dvije godine unazad, pokazalo, podaci o primaljama su u pazinsku maticu krštenih u drugoj polovici *Ottocenta* redovito bilježeni, no bez navođenja podataka o njihovoj licenciranosti, odnosno školovanosti. Analiza je usprkos tome tada pokazala da je ipak postojala distinkcija između upisanih primalja, a istaknule su se one koje su često pomagale porode, odnosno koje su često upisivane u rubriku *Obstetrix*. Istraživanjem matičnih knjiga krštenih vodećih u posljednja dva desetljeća XIX. stoljeća nastoji se dobiti cjelovitija slika djelovanja primalja u drugoj polovici XIX. stoljeća u Pazinu, ustanoviti jesu li neke od istaknutih primalja nastavile s radom i u periodu od 1881. do 1900. te jesu li pri kraju stoljeća u Pazinu djelovale školovane ili licencirane primalje. Naime, s obzirom na blizinu primaljskih škola u Trstu i Ljubljani, za očekivati je bilo da jesu, što je samo istraživanje i potvrdilo. U fokus istraživanja su stoga stavljene upravo one, školovane ili „aprobirane“, kako su upisivane u maticu krštenih, primalje, ali i one koje su i dalje prisustvovalе velikom broju poroda neovisno o tome što licencu nisu posjedovale, te je u konačnici dana je usporedba ovih dviju kategorija primalja,

dr. sc. Davor Mandić

Pula

davor.mandic47@inet.hr

Istra u rujnu i listopadu 1943. - O objavljenim i zaboravljenim istinama, o selektivnom pamćenju

Kapitulacijom Kraljevine Italije na istarskom poluotoku (osim u Puli, Vodnjanu, Fažani i Brijunima) razoružane su talijanske vojne i policijsko-sigurnosne postrojbe, nestalo je talijanskih institucija vlasti i sudstva. Objavom kapitulacije, na političkoj sceni pojavljuju se tri političke grupacije: a) narodnooslobodilački pokret predvođen članovima KPH; b) *Fronte Nazionale d'Azione* (Nacionalna fronta akcije) koalicija talijanskih političkih stranaka i c) fašistička stranka - *Partito Nazionale Fascista* (PNF) odnosno fašistička stranka promijenjenog naziva *Partito Fascista Repubblicano*.

Dvadeset i pet dana ustaničke, partizanske vlasti u Istri u rujnu i listopadu 1943. interpretacija tih događaja i događanja i danas, u znanstvenoj posebice publicističkoj literaturi puna je prijepora. Pojednostavljeno, za jedne - to je vrijeme kaosa, anarhije, pljačke, bezvlašća i zločina; za druge - vrijeme ponosa i slave, vrijeme u kojem je stvorena vlastita oružana sila, uspostavljena partizanska vlasti i donesene povijesne odluke o sjedinjenju Istre s maticom domovinom. Svaka strana ima svoju istinu i svoje žrtve, ali i svako vrijeme ima svoju istinu i svoju interpretaciju događaja. Činjenice, treba uvažavati i donositi pravične sudove. Činjenice o tom vremenu, temeljene na spoznajama talijanskih i njemačkih policijsko-sigurnosnih i obavještajnih službi, postupno iz dana u dan, tijekom listopada i studenog 1943. (u okviru promidžbenih aktivnosti nove njemačke vlasti), objavljuje dnevni tisak, a objave nalaze potvrdu u arhivskoj građi sukobljenih strana i omogućuju interpretaciju događaja koja će izdržati sud vremena.

prof. dr. sc. Robert Matijašić

Filozofski fakultet
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
robert.matijasic@unipu.hr

Pazin i Pazinština u antici. Prolegomena reviziji arheoloških i povijesnih podataka

Pazinština je u rimsko doba bila najslabije romanizirani dio Istre, zbog svog zemljopisnog položaja prometno i kulturološki izoliranija od primjerice sjeverne Istre (Buzeština, Čičarija). Na današnjem upravnom području Grada Pazina (Beram, Grdoselo, Kašćerga, Kršikla, Lindar, Stari Pazin, Trviž, Zabrežani, Zamask, Zarečje) nema mnogo arheoloških svjedočanstava o naseljenosti u antici. U odnosu prema agerima kolonija u Puli, Poreču i Trstu, status područja nije jasno određen. Pretpostavlja se da je bilo dodijeljeno tršćanskoj koloniji, ali zbog nedovoljno prometnih veza nije imalo veliku ulogu u regionalnom gospodarstvu. Zato je bilo slabo naseljeno, pa ni arheološki tragovi nisu mnogobrojni. U izlaganju će se predstaviti najvažnija saznanja o antičkom razdoblju.

dr. sc. Elvis Orbančić, znanstveni suradnik

Zavod za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci
Područna jedinica u Puli
eorbanic@hazu.hr

Pazinski kler 18. stoljeća: imena i službe

Pazin je bio sjedište prepoziture od sredine 13. st. na dalje te je predstavljao naročito duhovno važno mjesto središnje Istre iako bez pridruženog kolegija kanonika. Pazinska prepozitura je bila podređena dijecezanskome biskupu u Poreču, a na njezinom čelu je bio svećenik s naslovom prepozita (*pošta*). U ovom je mjestu tijekom 18. st. bilo i sjedište vanjskog vikara porečkoga biskupa za dio njegove dijeceze pod državnom upravom Habsburgovaca.

U referatu se iznose imena i službe prepozita, vanjskih vikara ali i ostalih klerika, tj, duhovnika koji su barem prvim postrigom primljeni u božansku službu, a službovali su u Pazinu i njegovom okružju (župi) tijekom 18. stoljeća. Značaj društvene uloge duhovnika iščitava se u činjenici njihovog poznavanja stanovnika svakog osobno, svih obitelji, prepoznavanju njihovih problema kao i po sudjelovanju u životima povjerenih im osoba u svim životno bitnim trenucima i to tijekom cijelog životnog vijeka. Iz navedenih razloga smatra se potrebnim predstaviti sve svećenike čija se imena i službe otkrivaju tijekom, u ovom izboru, 18. stoljeća. Temeljno vrelo iz kojeg se crpe podatci jesu vizitacijski zapisnici, a poneka su saznanja utemeljena na raščlambi matičnih knjiga.

doc. dr. sc. Josip Orbanić

Ljubljana

orbanic.josip@gmail.com

Željeznička postaja Pazin - graditeljska, tehnička i kulturna baština

Pazin je bio centar gradnje željeznica u Istri i osnovna točka logistike i mobilnosti srednje Istre i zapadne obale. Njegova postaja (stanica, kolodvor, štacion) nije najveća u Istri ali ima tehničku, tehnološku, gospodarsku, socijalnu, kulturnu i drugu baštinu. U radu ćemo istražiti in predstaviti:

- ulogu Pazina u vremenu gradnje pruga i organizaciji prometa,
- stanični plato sa opremom za odvijanje željezničkog prometa,
- staničnu zgradu i njenu arhitekturu,
- signalno-sigurnosne i telekomunikacijske uređaje,
- druge zgrade i objekte,
- promjene koje su se dešavale tokom vremena od izgradnje do sada,
- kulturnu ostavštinu na području literature, spomenika i obilježja, muzejske zbirke, razglednice i fotografija,
- posebnih povijesnih događaja, obilježavanja obljetnica itd.

Cilj nam je dokumentirati i predstaviti glavne čimbenike baštine koja se nalazi na željezničkoj stanici Pazin i do sada su malo istražena i publicirana. Svakako treba to zaštititi i očuvati kao stvarnu i emocionalnu vrijednost i za buduća pokoljenja.

983 - 7 mai Junij

Reverendissimi patris (mellioris) et dicit hoc prodigium.

ad omnia pertinentia subiecti & concernant

Quod tunc fignatur ha-
nat ut dicitur in 1o
ha. vult. in appt.
anno 1697

dr. sc. Alida Perkov

Pula

perkov.alida@gmail.com

Gospodarstvo Pazina kroz vrijeme

Pazin i Pazinština imaju svoj gospodarski kontinuitet od prapovijesti. Teritorij nije bio na raskrižju puteva, i izvan žiže većih ratnih zbivanja, ali je često bio predmetom bračne i diplomatske trgovine teritorijem. Stoga gospodarsko - demografska slika Pazinštine do druge polovice XIX stoljeća nije doživljavala dramatične promjene.

Pravi počeci gospodarske preobrazbe krenuli su izgradnjom Istarske željeznice 1876.g., koja je iz Ljubljane i Beča prolazila kroz Pazin i svoje prometne krakove dosegala do Rovinja i Pule. To je omogućavalo Pazinu, kao i svim ostalim mjestima uz prugu bolju razmjenu svojih tržnih viškova i veće poslovne rezultate.

Pazin se razvijao u daljnjim razdobljima na dva načina: prije svega zakonodavno – političkim djelovanjima institucija na poticanje gospodarstva, a manjim dijelom, i često posljedično, inicijativama odozdo, odnosno probuđenog poduzetničkog duha.

Emina Svilar

Viša stručna suradnica 2. za kulturu,
stipendiranje i tehničku kulturu
Grad Pazin

emina.svilar@pazin.hr

Franjevački samostan u Pazinu kroz stoljeća

Rad donosi povijesni pregled o samostanu, od gradnje prvobitne crkve i osnivanja samostana 1481. godine, do zadnje cjelovite obnove krovništva samostana realizirane tijekom 2022. i 2023. godine. Uz povijesne podatke navode se legende vezane uz gradnju prve crkve, dostupni podaci o dogradnjama i obnovama crkve i samostanskog kompleksa, kao i podaci o umjetninama koje samostan posjeduje. Budući da su u samostanu od najranijeg doba ustanovljene apoteka i knjižnica, u kojoj je kroz stoljeća sakupljena vrijedna povijesna knjižnična građa, u radu su izneseni osnovni podaci o knjižnici i njenoj građi. U samostanu je djelovala i prva samostanska pučka osnovna škola, kao i prva franjevačka gimnazija, koja je bila, kao i osnovna pučka škola, „carska i kraljevska“, s nastavom na njemačkom jeziku, a o njenom djelovanju govori zadnji dio rada.

Josip Šiklič

Katedra Čakavskog sabora Pazin

josip.siklic3@gmail.com

Neka obilježja stanovništva Grada Pazina od XVI. stoljeća do 2021. godine

Predmet rada su demografske promjene na području Grada Pazina od 16. stoljeća do popisa stanovništva 2021. godine. Nakon uvodnih povijesnih fragmenata o Grada Pazinu i Pazinskoj knežiji te o naseljenosti stanovništva od 16. do sredine 19. stoljeća, u radu se analizira demografski razvoj Grada Pazina od 1857., kada je proveden prvi moderan popis stanovništva, pa do zadnjeg Popisa 2021. godine. Ukazuje se na različite faze demografskog razvoja Grada Pazina, obrađuju se promjene u sastavu prema starosti, spolu, feminitetu, narodnosti, vjeri te o stupnju obrazovanja i starosti.

Pučanstvo Grada Pazina u doba Pazinske knežije, te u prvoj polovini dugog 19. stoljeća doživjelo značajnije promjene. Broj i opseg popisnih jedinica nisu bili stalni, rast se smjenjivao s opadanjem. To se najbolje može ilustrirati na primjeru samoga Pazina u kojem je 1575. zabilježeno 2.854 stanovnika, 1818. ukupno 1.672 u 357 kuća te 1853. godine 3.231 žitelj. U kretanja stanovništva Grada Pazina, u razdoblju od 1857. do 2021., mogu se izdvojiti četiri razdoblja. Porast broja stanovnika do 1921. kada u Gradu živi rekordan broj stanovnika (11.211), zatim smanjenje koje traje do 1971., potom rast od 1971. do 1991., te četvrta faza; faza depopulacije. Između 1971. i 1981. stanovništvo se povećalo za 7,2 %, a između 1981. i 1991. povećanje je ukupno iznosilo 574 ili 6,1%. Industrijski razvoj Pazina potaknuo je i demografski razvoj na što ukazuju podaci prema kojima je Grad Pazin u razdoblju od 1971. do 1991. godine svoje stanovništvo povećao za 1.211 osoba ili 12,9%. **Četvrta faza, faza depopulacije traje od 1991. do danas.**

dr. sc. Noel Šuran

Centar za nematerijalnu kulturu Istre Etnografskog muzeja Istre
Centro per la cultura immateriale dell'Istria
del museo etnografico dell'Istria

noel@emi.hr

Iz druge perspektive: O tradicijskoj glazbi Lindarštine od pedesetih godina 20. stoljeća na ovamo

Pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća Institut za narodnu umjetnost, danas Institut za etnologiju i folkloristiku (IEF) iz Zagreba, provodio je terensko istraživanje u Istri. U više navrata tih su godina istraživači obišli i Lindarštinu. Prikupljali su tradicijske pjesme, plesove, priče, legende, vjerovanja... U arhivi IEF-a, osim pisanih zapisa, zabilježene su i audio snimke svjetovnih tradicijskih pjesama iz Lindara u stilu dvoglasja tijesnih intervala (prva tradicija), koje je zabilježio Stjepan Stepanov 1961. godine. Renato Pernić je 1970. također zabilježio nekoliko tradicijskih pjesama u stilu tijesnih intervala za Radio Pulu (danas se te snimke nalaze u arhivu istarske narodne glazbe - Arhiv Renato Pernić).

Od 2007. godine, počeo sam intenzivnije istraživati tradicijsku glazbu Lindarštine. Družio sam se s lindarskim tradicijskim glazbenicima i snimao ih više puta. Često su mi pokazivali svoje amaterske audio zapise koje su sami snimali u raznim prigodama, što mi je proširilo pogled na lindarsku tradicijsku glazbenu kulturu.

Nekadašnji sakupljači folklorne građe smatrali su da njihova istraživanja trebaju biti fokusirana na starije, tradicionalne fenomene koji su specifični za određeno područje i zajednicu i koji imaju dugu povijest. Bilježili su i snimali samo ono što su smatrali autentičnim i izvornim. Danas je pristup istraživanju drugačiji. Nastoji se zabilježiti sve što je prisutno, ili pak ono za što se smatra da je bilo prisutno u spontanom izričaju ljudi. Tako sam

u Lindaru zabilježio mnogo vokalnih i vokalno-instrumentalnih zapisa iz druge tradicije (glazbeni oblici koji tendiraju duru), osim profanih, zabilježio sam i mnogo sakralnih melodija. U ovom radu analizirane su audio snimke i pisana građa (tekstovi tradicijskih pjesama) prikupljena od 1950-ih godina gotovo do današnjih dana. Također, u radu je vidljivo kako su se pogledi i pristupi tradicijskoj glazbi mijenjali i prilagođavali vremenu.

983

remouit Imperator Augustus in ecclesia dei cum primis eius ad ma-
 re thalucimus in unum fidei capitebantur in nomine indigenis.
 Que omnia eius sic de cetero fidelibus necesse proinde fuerit ex ordine
 una nocent amicitias quas precantur ac penione sua deisti fidei
 dudont. ac fudat dancum nra bonitati, capellani Adam sic poro
 tunc cetero anteliffi nrao a digne domina. petebat nec quatuor dei
 ante nrao roneo. nra fignaly auterant. oia p dca fua ceter
 que nrao ante anteliffi fignaly Reber y fua fignaly nrao
 die p fote cetero denauerit qua i babilis fci. vena corij manu y
 quater fua ab aliquibz die deventi fidelibz. data fuit vel que dda
 crunt. Edormati et corobant dignauerit. Quis dignis petebat
 nomibz auget nra pignaly uchnate pignate cetero p dca nrao
 nrao Mirona Rolano. Regignatit Turon q ab fua pignate
 nrao et illa de Corona. et cetera pignaly. Melodoni ead anteliffi
 fci abupant hignaly est q. Rignatit quatu ad fua fua pignate
 cetero denant est anteliffi. macteliffi. q. i loc qui dicit duo cetero
 la. et dicit cu omibz pignate fua. fua et fignaly ad fua fua
 nrao pignate. nec no velle fua. Compis vnao fua fua fua
 q. dca cetero pignate. Melodoni. Senacombz. Mombz. pignate.
 Velle cu omibz velle melodoni. velle melodoni. que dca et nrao pignate
 fua fua quatu loc pignate epignate nrao hater. per hater
 nrao pignate cetero cetero cetero fua fua fua fua fua
 pignate dca cetero velle ut nullus dca pignate. Anteliffi. fua
 nrao cetero. velle nrao nullus velle nrao. magna vel pignate
 nrao pignate pignate fua fua fua fua de omibz pignate velle melodoni
 fua. nec ad nulla pignate hater fua fua fua fua pignate
 cetero velle. que dca cetero velle nrao hater nrao ad dca

dr. sc. Stipan Trogrlič,

znanstveni savjetnik u mirovini

Pula

stipan.trogrlic@pilar.hr

Visoka teološka škola u Pazinu (1955. – 1965.)

- prva visokoškolska ustanova u Pazinu

Nakon što je Okružni je sud u Rijeci 16. svibnja 1955. donio presudu o zatvaranju Bogoslovnog sjemeništa i Visoke teološke škole (VTŠ) u Rijeci na pet godina, zbog navodnog krivičnog djela neprijateljske propagande nekih bogoslova i odgajatelja, nastao je problem buduće formacije svećeničkih kandidata za riječku, senjsko-modrušku, krčku i porečko-pulsku biskupiju te za pazinsku apostolsku administraturu. Naime, riječka Bogoslovija i VTŠ bile su interdijecezanske (međubiskupijske) ustanove za navedeno crkveno područje. Našavši se u nezavidnom položaju, biskupi spomenutih mjesnih Crkava odlučili su se za otvaranje Bogoslovnog sjemeništa i VTŠ u Pazinu. Biskup Nežić je, kao apostolski upravitelj Pazinske apostolske administrature, područja na kojem se osnivala VTŠ, 21. rujna 1955. donio dekret o otvaranju Bogoslovnog sjemeništa i VTŠ za spremanje svećenika u Pazinu. U vrijeme svog desetogodišnjeg djelovanja VTŠ u Pazinu je iako, formalno-pravno, privatna vjerska visokoškolska ustanova, imala značajnu ulogu i na širem društvenom planu. Pružala je humanističko obrazovanje iz filozofskih i teoloških disciplina bogoslovima - budućim svećenicima. Iako su neki od bogoslova kasnije opredijelili za druga zanimanja, znanja stečena u VTŠ i te kako su im dobro došla u budućem obrazovanju i zanimanju. Oni koji su postali svećenici poslani su, najvećim dijelom, za župnike u seoske sredine. Kao nerijetko jedini fakultetski obrazovani ljudi, uz moralni autoritet, uživali su i intelektualni. Njihovo mišljenje uvažavalo se kad se radilo i o svakodnevnim pitanjima, ali i onima širega društvenog značenja. Kroz Školu je prošlo 200

dr. sc. Vlasta Zajec

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb
vzajec@ipu.hr

Štukomramorni oltari u prepozitskoj crkvi sv. Nikole u Pazinu

Sredinom 18. stoljeća bočne kapele prepozitske crkve sv. Nikole u Pazinu opremljene su četirima novim oltarima međusobno srodne dispozicije, izvedenih u štukomramoru, materijalu koji u Istri nije bio uobičajenim odabirom za izradu oltara. Usporedit će se obilježja arhitekture dvaju mramornih oltara koji se nalaze u dvjema kapelama te crkve smještenim najbliže svetištu (oltar Blažene Djevice Marije od Karmela i oltar Blažene Djevice Marije od Ružarija) s obilježjima štukomramornih oltara u središnjem paru kapela (oltar sv. Antuna Padovanskog i sv. Liberata te oltar sv. Josipa), te oltarima smještenim u zapadnom paru kapela (oltar sv. Križa i oltar sv. Margarite Kortonske), uz osvrt na njihovu skulpturalnu opremu i ikonografiju. Tipološka obilježja tih oltara i njihove štuko dekoracije razmotrit će se potom u kontekstu onodobne oltarističke i štuko produkcije na području austrijskog dijela Istre i susjednih zemalja.

ISTARSKI NARODE!

Duh Istre ostao je nepokoren. Mi nismo htjeli postati poslušno roblje.

U ovim odlučnim časovima naš narod pokazao je visoku nacionalnu svijest. Dokazao je svima i svakome da je Istra hrvatska zemlja i da će hrvatska ostati.

Svojim vlastitim snagama, ne čekajući da im drugi donesu slobodu, Istrani su ustali, jurnuli na kasarne, uhvatili čvrsto oružje u svoje ruke, da njih brane svoje pravo i slobodu. Otvorena su vrata zloglasnih tamnica, i pušteni na slobodu dični sinovi nikad nepokorene Istre. Nećemo više, nikad dozvoliti, da se našom sudbinom drugi poigrava.

RODOLJUBI ISTRE!

Talijanski garnizoni u našim su rukama. Talijanski vojnici bježe sa naše rodne grude. Prvi put u našoj istoriji uzima narod kormilo u svoje ruke.

Istra se priključuje matici zemlji i proglašuje ujedinjenje sa ostalom našom hrvatskom braćom.

ISTRANI!

Držimo čvrsto oružje u našim rukama. Stajmo na branik naše slobode. Ne dajmo je više nikome za živu glavu! Moramo da ostanemo svoji na svome.

Budimo disciplinirani i slušajmo upute naše narodne vlasti: naših **NARODNO-OSLOBODILAČKIH ODBORA.**

ŽIVJELA HRVATSKA ISTRA!

ŽIVJELA JUNAČKA NARODNO OSLOBODILAČKA VOJSKA!

ŽIVJELA CRVENA ARMIIJA!

ŽIVJELE SAVEZNIČKE ARMIIJE!

ŽIVILO ZEMALJSKO ANTIFAŠISTIČKO VIJEĆE!

SMRT FAŠIZMU-SLOBODA NARODU!

OKRUŽNI NARODNO OSLOBODILAČKI ODBOR ZA ISTRU